

Warszawa, 8 marca 2016 r.

dr hab. Małgorzata Kisilowska
Instytut Informacji Naukowej
i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Kawalec
pt. *Studia z zakresu bibliologii i informatologii w Polsce i Hiszpanii*
***a Proces Boloński (1999-2013)*,**
napisanej pod kierownictwem dr hab. Marii Próchnickiej

Zmiany zachodzące w systemie szkolnictwa wyższego to działania dotyczące *de facto* całe społeczeństwo. Ich konsekwencje nie dotyczą wyłącznie grupy nauczycieli akademickich i aktualnych studentów, ale obejmują zarówno placówki edukacyjne niższego szczebla, jak i szeroko rozumiany rynek pracy. Obserwacja i analiza przebiegu reform edukacyjnych oraz ich wpływu na efekty kształcenia kolejnych roczników absolwentów stanowią dziś ciekawe wyzwanie badawcze, ze względu na dostępność danych o szerokim zasięgu geograficznym i (w miarę upływu czasu) chronologicznym. Wymagania związane z zapewnianiem jakości kształcenia wymuszają także refleksję nad istotą dyscypliny czy wpływem teorii naukowej na praktykę zawodu. W omawianym przypadku szczególnym przedmiotem zainteresowania jest kształcenie w zakresie bibliologii i informatologii, przygotowujące do pracy w zawodzie bibliotekarza lub specjalisty informacji, ale także do podejmowania wielu innych aktywności związanych z zasobami i usługami informacyjnymi.

Badania mgr Anny Kawalec mają charakter interdyscyplinarny. Z jednej strony wpisują się w nurt poznawczy bibliologii i informatologii, jako przedmiot biorąc kształcenie z tą dyscypliną związane. W tym aspekcie pozostają one nierozdzielnie związane z taką problematyką, jak kompetencje i rola współczesnego bibliotekarza lub pracownika informacji, różnorodność oferowanych usług informacyjnych (ściśle związana z rozwojem technologicznym), społeczne zapotrzebowanie na pomoc w zakresie korzystania z informacji

i zarządzania nią. Z drugiej – nie można nie dostrzec ich znaczenia dla badań naukowych czy edukacyjnych, jako swoistego studium przypadku dotyczącego wybranego kierunku studiów w kontekście reform wprowadzanych w całym systemie szkolnictwa wyższego w skali ponadnarodowej.

Rozprawa Doktorantki składa się z 4 rozdziałów, bibliografii zawierającej łącznie 393 pozycji materiałów źródłowych, literatury i aktów prawnych, w językach polskim, angielskim i hiszpańskim, aneksu z wzorami kwestionariuszy ankiet i wywiadu pogłębionego; dodatkowo znaleźć można wykaz skrótów, spisy map, rysunków, tabel i wykresów, indeks nazwisk oraz streszczenia.

Mgr Anna Kawalec wyodrębniła 3 główne cele badawcze w swojej pracy, tj. opracowanie diagnozy stanu kształcenia w zakresie bibliologii i informatologii w Polsce i Hiszpanii do 2013 roku; identyfikację i charakterystykę obszarów oddziaływania Procesu Bolońskiego na kształcenie we wskazanym zakresie w obu krajach oraz określenie udziału interesariuszy w transformacji tytułowego kierunku studiów pod wpływem reform Procesu Bolońskiego (zob. s. 14-18 oraz 43). Niewątpliwie trzeba podkreślić dojrzałość i dyscyplinę badawczą autorki, która bardzo precyzyjnie przedstawiła problemy badawcze, wyodrębniła cele główne i towarzyszące im pytania szczegółowe oraz przestrzegała w całym wywodzie porządku i kompletności ich realizacji. Ponadto na początku rozważań (we wstępie, s. 18-34) przedstawiła podstawowe stosowane w badaniach terminy i ich definicje, precyzujące zarówno zakres bibliologii i informatologii jako dyscypliny naukowej, specyfikę studiów w tym obszarze (w różnych krajach), jak też strategię Procesu Bolońskiego i jego konsekwencje dla systemu szkolnictwa wyższego. Umieszczony również we wstępie (s. 34-41) krótki przegląd stanu badań obejmuje analizę literatury przedmiotu, na którą składają się teksty dotyczące historii, modernizacji i transformacji studiów, zapewniania jakości kształcenia, kompetencji absolwentów i ich zatrudnialności, koncepcji kształcenia i projektowania programów studiów. Swoje badania Autorka lokuje w *nurcie prac dotyczących transformacji studiów bibliologiczno-informatologicznych pod wpływem Procesu Bolońskiego* (s. 39), słusznie podkreślając niewielką liczbę publikacji o tej tematyce (zwłaszcza w piśmiennictwie polskim), a w szczególności brak opracowań komparatystycznych, w tym zwłaszcza dotyczących doświadczeń polskich i hiszpańskich. Wybór wspomnianego materiału badawczego jest uzasadniony porównywalnością oferty kształcenia akademickiego w

tytułowym zakresie w obu krajach, w odniesieniu przede wszystkim do liczby studentów (ogółem), jak również ze względu na przynależność wszystkich ośrodków do Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego.

Proponowana przez Doktorantkę struktura wywodu prowadzi w logiczny sposób od przedstawienia szerszego kontekstu analizowanych zmian (rozdział 1 opisuje systemy szkolnictwa wyższego w obu krajach), przez bliższą charakterystykę tytułowych kierunków studiów w tychże krajach (rozdział 2), po przedstawienie wyników badań w rozdziałach 3 i 4.

Rozdział 1, w którym Autorka scharakteryzowała kształcenie uniwersyteckie w Polsce i Hiszpanii, zawiera prezentację podstaw prawnych dla obu systemów, danych ilościowych opisujących stan edukacji wyższej w latach 2014-2015, modeli kształcenia (zwłaszcza długość cykli edukacyjnych), programów kształcenia w kontekście Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, mobilności studentów oraz systemów, metod i narzędzi zapewniania jakości kształcenia. Ważnym i przydatnym z punktu widzenia dalszego wywodu jest zestawienie tabelaryczne istotnych merytorycznie rozporządzeń (s. 49-51). Warto też zaznaczyć, że mgr Anna Kawalec słusznie podkreśla (zarówno w tym rozdziale, jak i w całym tekście) istotowość wprowadzanych reform, uznając je za zmianę paradygmatu edukacyjnego, a w konsekwencji pojawienie się nowych ról interesariuszy procesu edukacyjnego i nowych ich odpowiedzialności.

W rozdziale 2 Doktorantka szczegółowo przedstawiła historię edukacji bibliologiczno-informatologicznej na poziomie wyższym w obu krajach, a także bieżący stan kształcenia akademickiego w tym zakresie, aktywne ośrodki i ich ofertę dydaktyczną. Tym samym zrealizowała pierwszy z postawionych sobie celów, tj. opracowanie diagnozy we wspomnianym wyżej zakresie. W tym miejscu należy podkreślić kwerendę literaturową, jaką mgr Anna Kawalec przeprowadziła, zbierając rozproszone informacje o historii i współczesności kształcenia we wspomnianej dyscyplinie. W wyniku tych analiz Doktorantka wskazała podobieństwa i różnice między studiami oferowanymi w Polsce i Hiszpanii.

Rozdział 3 jest jednym z dwóch zawierających przedstawienie i omówienie wyników badań własnych Autorki oraz wnioski z nich płynące. W tej części rozprawy analizie poddane zostało oddziaływanie Procesu Bolońskiego na uniwersyteckie kształcenie kierunkowe. Mgr Anna Kawalec przedstawiła szczegółowo i z uzasadnieniem zastosowaną przez siebie metodologię mieszaną (ilościowo-jakościową). Dodatkowym walorem takiego wyboru jest

jego niewielka popularność we wcześniej podejmowanych i raportowanych w literaturze projektach z tego obszaru. Autorka precyzyjnie przedstawiła dobór próby do badań ilościowych i jakościowych, omówiła wskaźniki zwrotności ankiet i dane dotyczące przeprowadzonych (45) wywiadów. Następnie w kolejnych podrozdziałach przedstawiła wyniki badań dotyczące kolejno: modelu kształcenia, programów kształcenia, mobilności studentów, zapewniania jakości kształcenia oraz współpracy uczestników procesu kształcenia. Na tej podstawie podjęła próbę wskazania wpływu reform Procesu Bolońskiego na studia w zakresie bibliologii i informatologii w obu krajach.

Analizując inne (niż pozioma) formy mobilności studentów, Doktorantka zwróciła uwagę na popularność uczestniczenia studentów w kursach lub modułach spoza oferty dydaktycznej macierzystego instytutu (s. 208). Trzeba tu jednak zaznaczyć, że na uczelniach (przynajmniej niektórych) wszyscy studenci mają obowiązek korzystać z tzw. ogólnouniwersyteckiej oferty przedmiotów. Nie będzie to więc mobilność wynikająca z inicjatywy oddolnej i chęci rozwijania zainteresowań czy poszerzania kompetencji, ale z konieczności zrealizowania wymogu niezbędnego do zaliczenia kolejnego etapu studiów.

Na szczególne podkreślenie zasługuje moim zdaniem uzyskana w ankiecie studenckiej (potwierdzona też przez pracodawców) informacja, że *zdobywanie wiedzy teoretycznej uznali za istotne – choć w mniejszym stopniu niż pracodawcy* (s. 224). To kolejne potwierdzenie obserwowanego (także poza opisywanym kierunkiem) trendu zmiany oczekiwań względem studiów uniwersyteckich: z kształcenia akademickiego, poszerzającego wiedzę i rozwijającego umiejętność krytycznego myślenia, na kształcenie *de facto* praktyczne, przygotowujące do zawodu. Sensowność tych oczekiwań w kontekście bieżącej sytuacji społecznej i ekonomicznej wymagałaby z pewnością odrębnych badań.

W rozdziale 3.5, dotyczącym zapewniania jakości kształcenia, Autorka zauważa (s. 225): *Z porównania ocen różnych aspektów studiów (...) wynika, iż badani studenci z Polski i Hiszpanii używali wszystkich stopni zaproponowanej skali i znacznie częściej wykorzystywali stopień "obojętny" w określaniu poszczególnych aspektów studiów bibliologicznych i informatologicznych. Odpowiedzi badanych pracodawców koncentrowały się wokół stopni skali "bardzo istotny" lub "istotny".* Przyczyn tych różnic można by (w dość oczywisty sposób) upatrywać w odmienności punktów widzenia i doświadczeń życiowych.

Opis i ocena wpływu Procesu Bolońskiego na kształcenie kierunkowe jest z pewnością zadaniem trudnym. Doktorantce udało się je zrealizować jedynie częściowo, tzn. poprzez wskazanie siły oddziaływania wspomnianej strategii na poszczególne elementy składowe (programy kształcenia, model studiów, zapewnianie jakości kształcenia, mobilność studentów oraz dialog interesariuszy procesu kształcenia (s. 238). W tabeli 30 (s. 243) mgr Anna Kawalec podjęła próbę zebrania cech charakterystycznych dla studiów bibliologiczno-informatologicznych, a wynikających z reform procesu bolońskiego. W moim rozumieniu większość z nich (1 i 2 cecha spośród odpowiedzi polskich, 2-4 i 8 wśród odpowiedzi hiszpańskich, czyli łącznie 6 z 11 wymienionych) ma jednak charakter uniwersalny i może dotyczyć także innych kierunków kształcenia.

Rozdział 4 zawiera prezentację recepcji wśród badanych interesariuszy wpływu Procesu Bolońskiego na studia z zakresu bibliologii i informatologii. Są one postrzegane w środowisku akademickim raczej negatywnie. Autorka uzasadnia ten wynik, przytaczając wysuwane przez wykładowców argumenty. Jednocześnie duża grupa respondentów polskich (w przeciwieństwie do hiszpańskich) zwraca uwagę na lepsze perspektywy stwarzanie przez EOSW kandydatom, studentom i absolwentom. Pracodawcy również pozytywnie wypowiadali się na temat EOSW.

Ostatnim elementem rozdziału 4 są autorskie rekomendacje dotyczące tytułowych studiów kierunkowych w EOSW, opracowane na podstawie wyników badań. Jednym z nich jest poprawa *rozłożenia akcentów o charakterze zawodowym i badawczym w pierwszym i drugim cyklu studiów* (s. 268). Trzeba tu jednak zwrócić uwagę na ostatnie zmiany prawne, dotyczące wprowadzenia elementów badawczych i metodologicznych na poziomie studiów pierwszego stopnia. Takie oczekiwanie zaburza – pierwotnie klarowny – podział na studia o charakterze zawodowym i badawczym, co było jednym z założeń wprowadzanego systemu dwustopniowego. Trudne do zrealizowania wydają się również oczekiwania dotyczące eliminacji powtarzania treści programowych na kolejnych stopniach kształcenia, biorąc pod uwagę konieczność wprowadzenia w problematykę dyscypliny osób, które uzyskały dyplom licencjata na innym kierunku studiów. Przygotowywanie oferty dydaktycznej w językach obcych jest z pewnością celowe, jeśli adresowane do studentów zagranicznych. Natomiast w moim odczuciu jest to zabieg sztuczny w przypadku zajęć kierowanych do studentów krajowych. Wreszcie – wspomniane jako ostatnia rekomendacja angażowanie

przedstawicieli pracodawców w prowadzenie zajęć bywa praktyką pożyteczną, ale często niestety trudną w realizacji ze względu na aspekty formalno-finansowe udziału osób spoza uczelni w dydaktyce akademickiej.

Przedstawione badania, a zwłaszcza interpretacja wyników, zyskałaby z pewnością, gdyby Autorka odniosła je do szerszego kontekstu – kulturowego, socjologicznego, historycznego. Można by go uwzględnić np. w odniesieniu do różnic w postawach wobec mobilności czy nauki języków obcych – biorąc pod uwagę chociażby nieporównywalną popularność języka hiszpańskiego wobec polskiego w skali międzynarodowej (s. 273).

W podsumowaniu rozprawy mgr Anna Kawalec zwróciła uwagę na trudności i wyzwania, z jakimi spotkała się w trakcie badań. Rzeczywiście poruszana tematyka okazała się niezbyt "popularna" wśród respondentów. Tym bardziej warto podkreślić starania o zachowanie obiektywizmu w prezentacji danych i rzetelność ich opracowania. Przedstawione wyniki i zdecydowanie niewielkie zainteresowanie badaczy polskich tą tematyką (potwierdzone odczuwalnymi brakami w literaturze) zachęcają do dalszej obserwacji zmian zachodzących w systemie szkolnictwa wyższego – tak w skali kraju, jak i międzynarodowej. Wartym podkreślenia jest tu także wniosek Autorki dotyczący możliwości współpracy przedstawicieli ośrodków prowadzących kształcenie kierunkowe w zakresie projektowania programów kształcenia czy wprowadzania zasad zapewniania jakości.

Uwagi szczegółowe

Zaproponowana na s. 29 definicja terminu "studia bibliologiczne i informatologiczne" (jako *kierunki studiów uniwersyteckich, których efekty kształcenia odnoszą się do dyscypliny bibliologia i informatologia*) jest zbudowana niepoprawnie (*ignotum per ignotum*).

Wśród podstaw prawnych szkolnictwa wyższego w Polsce Autorka wymieniła (s. 47) ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym, przywołując 2 jej nowelizacje (2011 i 2014), podczas gdy należałoby dodać również nowelizację z roku 2015.

Wymieniając wśród kierunków studiów *annalistykę medyczną* (s. 51), Doktorantka miała zapewne na myśli *analitikę medyczną*.

Na stronie 56 znajduje się zapis: *Należy dodać, iż na potrzeby statystyk w obu krajach studia bibliologiczne i informatologiczne zalicza się do kształcenia z obszaru nauk społecznych*. Biorąc pod uwagę fakt, że bibliologia i informatologia należy do obszaru nauk

humanistycznych, a wskazanie przynależności obszarowej kierunku studiów zależy m.in. od takiejże przynależności nauczycieli akademickich, wydaje mi się ważne przytoczenie w tym miejscu źródła podającego, na jakiej podstawie dokonano w Polsce takiego przyporządkowania.

Również w rozdziale 1 (s. 66) znaleźć można nieścisłość, cyt.: *PRK dla SW zawierają opis efektów kształcenia dla pierwszego i drugiego stopnia kształcenia o profilu ogólnoakademickim lub praktycznym...*, a dalej w tym samym akapicie: *Polskie KRK dla SW obejmują ostatnie trzy poziomy PRK – tj. 6 (studia pierwszego stopnia), 7 (studia drugiego stopnia), 8 (studia trzeciego stopnia).*

Przy opisie ośrodków kształcenia (rozdział 2) Autorka, podając szacunkowe liczby studentów, powołuje się na tzw. limity przyjęć (s. 121). Co prawda zwraca uwagę na słabość tego konceptu, ale mimo to proponowałabym unikać prostego przełożenia "limit przyjęć → liczba studentów". Pierwszą kwestią, na jaką trzeba tu zwrócić uwagę, jest tzw. wypełnienie takiego limitu, kolejną – faktyczna liczba osób rozpoczynających, a później także kontynuujących studia.

Nieco problematyczne wydaje mi się posługiwanie się w rozprawie informacjami z różnych lat, tj. diagnoza – do roku 2013, opis oferty dydaktycznej – według stanu na rok 2015 (s. 94). Co prawda Autorka zawsze uczciwie i precyzyjnie podaje tego typu informacje chronologiczne, ale pojawia się wątpliwość, czy takie różnice czasowe nie pozostają bez konsekwencji dla *meritum* oraz czy nie można było tego ujednolicić (zwłaszcza że w tytule podane zostały dokładne ramy czasowe).

W rozdziale 3 za niejasne (wieloznaczne) uważam sformułowanie *ustalenie przebiegu studiów* (s. 140), wymienione jako jeden z celów wywiadów z nauczycielami akademickimi. Nieczytelny jest także dla mnie rysunek 8 (s. 141), przedstawiający (według Autorki) aspekty badania, metody i grupy badawcze. Nie rozumiem określenia *rozwojowość programu kształcenia* (s. 169).

Dostrzeżona przez Doktorantkę (s. 241) sprzeczność między opiniami nauczycieli akademickich i pracodawców na temat współpracy uczelni z rynkiem pracy (potwierdzana przez tych pierwszych, a niemal niedostrzegana przez drugich) może wynikać z wielkości i doboru próby. Grupa akademicka była w tej kwestii lepiej reprezentowana niż pracodawcy,

których zdecydowanie niewielu (w skali krajowego rynku pracy) uczestniczy w ewentualnych konsultacjach tego typu.

Na stronie 242 pojawia się niejasność dotycząca omawianych danych uzyskanych od grupy badanej: najpierw mowa jest o *większości ankietowanych*, a w dalszej części tego samego akapitu o *badanych dydaktykach* – którzy przecież objęci byli badaniami jakościowymi, nie ankietowymi.

Wprowadzenie do rozdziału 4 (s. 246) zawiera dwa niemal identyczne w brzmieniu i treści akapity.

Niektóre podsumowania stanowią właściwie niepotrzebne powtórzenie podawanych wcześniej szczegółowych wyników, także ilościowych/procentowych (np. podrozdział 3.2 – podsumowanie na s. 166 w stosunku do s. 155, 159 i 163; podrozdział 3.4 – podsumowanie na s. 213 w stosunku do s. 207, 209; podrozdział 3.6 - podsumowanie na s. 236-237 w stosunku do s. 233; podrozdział 4.3 – podsumowanie na s. 267-268 w stosunku do s. 262-263).

Analizując warstwę językową rozprawy, trzeba niestety zwrócić uwagę na:

- błąd ortograficzny (s. 62, 64 – nie modyfikowanie) oraz brak konsekwencji w stosowanym zapisie (w tekście spotkać można odmienne formy, np. *Encyklopedia Wiedzy o Książce* – *Encyklopedia wiedzy o książce* (s. 19); Komisja Dydaktyczna – Komisja dydaktyczna – komisja dydaktyczna);
- powtórzenia (s. 65 – programy kształcenia; s. 77 – kraje; s. 84 – agencje; s. 101 – nazwa kierunku; s. 112 – zestaw kompetencji; s. 117 – kształcenie; s. 139 – ankietę; s. 141-143, 223; 264 – badania; s. 145 – instytucje; s. 149 – kwestionariusz; s. 150, 152 – pytanie; s. 159, 226 – autorka; s. 164 – uniwersytecki; s. 214 – system zapewniania jakości kształcenia; s. 230 – odpowiedzi);
- osobno należy zwrócić uwagę na dominujące, utrudniające lekturę powtórzenia określenia "bibliologiczne i informatologiczne" (w różnych wariantach), pojawiającego na każdej stronie często kilkakrotnie; rozumiem, że Autorka, np. cytując literaturę dotyczącą badań o szerszym zasięgu, chciała uniknąć nieporozumień, ale apeluję o trochę więcej wiary w czytelnika – przecież już w tytule przedmiot badania określony został precyzyjnie, można więc bezpiecznie zmniejszyć liczbę wystąpień wspomnianej frazy;

- bardzo liczne błędy interpunkcyjne – zdecydowanie nadmiar przecinków, ale też niekiedy ich brak;
- kilka błędów stylistycznych (np. najbardziej pełna – s. 20; traktowanie kolekcji w charakterze dziedzictwa kulturowego – s. 26; prawidłowa równowaga – s. 72; publikowanie wyników oceny do wiadomości publicznej – s. 83; obowiązywanie uchwalenia; w okresie międzywojnia – s. 97; destynacje – s. 211; zainteresowanie do współpracy – s. 236; poziom satysfakcji z wdrożenia reform... nie jest tak bardzo krytyczny... – s. 251);
- błędy w pisowni dat dziennych, umieszczonych przy opisie źródła materiałów ilustracyjnych (przy dacie dziennej nazwy miesiąca, podawane w pełnej formie, powinny być podane w formie dopełniacza liczby pojedynczej).

Mimo tych usterek, przedstawiona rozprawa napisana jest w sposób klarowny i przemyślany, z konsekwentnie przestrzeganą logiką wywodu. Warto podkreślić dyscyplinę wypowiedzi i precyzję języka używanego przez Doktorantkę.

Konkluzja

Rozprawa doktorska mgr Anny Kawalec ma charakter interdyscyplinarny, z jednej strony wpisując się w obszar bibliologii i informatologii, z drugiej – w badania dotyczące systemu edukacji, w tym specyficznie szkolnictwa wyższego. Doktorantka przeprowadziła szeroko zakrojone, międzynarodowe badania porównawcze, mające na celu diagnozę stanu kształcenia akademickiego w zakresie bibliologii i informatologii w obu krajach należących do Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, a także wskazanie ewentualnych zmian specyficznych dla wspomnianego kierunku studiów, a będących efektem Procesu Bolońskiego. Badania przeprowadziła z zastosowaniem metodologii mieszanej, a wyniki uzyskane z ankietyzacji i wywiadów omówiła, odwołując się konsekwentnie w kolejnych częściach rozprawy do danych i wniosków dostępnych w literaturze przedmiotu.

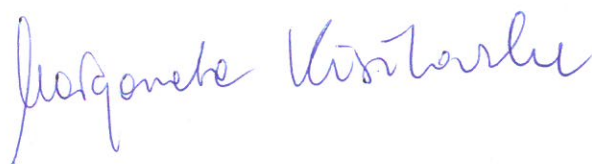
Biorąc pod uwagę dynamikę zmian zachodzących na rynku pracy, sytuację demograficzną krajów europejskich, kontekst regulacji prawnych dotyczących szkolnictwa wyższego, Doktorantka podjęła temat ważny i aktualny, a niemal nieobecny w polskich badaniach i piśmiennictwie. Ujęcie komparatystyczne pogłębia uzyskany obraz stanu polskich studiów bibliologiczno-informatologicznych, dając dodatkową perspektywę analizy i

oceny sytuacji. System kształcenia akademickiego nadal przechodzi zmiany, warto byłoby więc kontynuować badania w tym zakresie.

Autorka poprawnie sformułowała cele, wykazała się znajomością wiedzy przedmiotowej i metodologicznej, prawidłowo zrealizowała badanie i wyciągnęła wnioski.

Biorąc pod uwagę wartość merytoryczną rozprawy oraz pomysł i wysiłek badawczy Doktorantki stwierdzam, iż **przedłożona do recenzji rozprawa odpowiada wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim.**

Wnoszę o dopuszczenie mgr Anny Kawalec do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Jolanta Wistorska', is written in a cursive style.